НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Наталія Рудницька
(м. Житомир)

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ "XX СТОЛІТТЯ -ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ТА ПРОБЛЕМИ ГОЛОКОСТУ"

В умовах становлення громадянського суспільства на теренах суверенної України відчувається поглиблений інтерес науковців та краєзнавців до історії національних меншин, проблем міжнаціональних відносин, формування релігійної та міжетнічної толерантності. Плідна співпраця Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Кураса НАН України, Центру юдаїки Житомирського державного університету імені Івана Франка та Всеукраїнського центру вивчення Голокосту "Ткума" дала змогу організувати Міжнародну науково-практичну конференцію "XX століття етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту" 22-23 жовтня 2010 року на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка.

У роботі конференції взяли участь 107 науковців, серед них – 12 докторів наук, 42 кандидати наук, аспіранти, краєзнавці, учителі історії Житомирщини.

Під час відкриття конференції зі вступним словом і побажанням плідної роботи до учасників конференції звернувся проректор із соціально-економічних питань і міжнародної науково-педагогічної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка П.М. Кухарчук.

Пленарне засідання розпочалося актуальною та полемічною доповіддю О.В. Заремби – кандидата історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Кураса НАН України, завідувача центру єврейської історії і культури "Українське єврейство: міф чи реальність?", у якій учений висвітлив низку важливих питань з історії розвитку євреїв на території України.

Великий інтерес у науковців викликала презентація унікального комплексу "Менора" (Дніпропетровськ), де створюється національний музей історії євреїв України та Голокосту. І.Я. Щупак – кандидат історичних наук, директор Всеукраїнського центру вивчення Голокосту "Ткума", науковий редактор видавництва "Прем'єр" висвітлив актуальність та історію створення проекту, підкреслив, що Дніпропетровський музей історії євреїв України та Голокосту стане важливим науковим, культурним і суспільним явищем не тільки для України, але й для Європи, наголосив, що головними завданнями автори проекту вважають дослідження та репрезентацію сторінок єврейської історії і культури як складової частини національної пам'яті народів України, популяризацію цінностей юдаїзму, які стали основою не тільки юдейської, але й християнської цивілізацій, в єврейському середовищі та в українському суспільстві загалом.

© Наталія Рудницька

Маловідомі факти з життя польських євреїв для українських істориків були озвучені Катаржиною Русіновою – докторантом гуманістично-природничого університету імені Яна Кохановського (Польща) у доповіді "Злочини представників єврейської громади м. Кельце в поліцейських рапортах 1916 року". Цікавим і полемічним був виступ кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії Сибірського федерального університету М.П. Яценка (м. Красноярськ, Росія) "Аксіологічні особливості національного питання в Україні на фоні глобалізацій них процесів", де науковець стверджував, що для оптимального вирішення національного питання в Україні важливо враховувати, що історія відіграє важливу роль у функціонуванні "колективної пам'яті", у можливості зв'язати інтереси формування особистості з цілою низкою базових історичних категорій (етнос, світове співтовариство, цивілізація), що має особливе значення в умовах глобалізації. Саме на базі історії треба формувати образ нової України.

Великий інтерес науковців й активну дискусію викликали доповіді доктора історичних наук, професора Рівненського державного гуманітарного університету М.М. Гона "Політика пам'яті про жертв Голокосту: проблеми функціонування в Україні", доктора історичних наук, професора Запорізького національного технічного університету В.С. Орлянського "Запорізька міська управа та єврейське питання: регіональний аспект і презентація та науковий коментар до документального фільму "Реквієм берегині" Ф.А. Винокурової - кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури України "До питання проблеми людського вибору в екстремальних ситуаціях нацистської окупації".

Доповіді учасників конференції були об’єднані в тематичні секції:

• Голокост та проблеми міжнародних відносин в умовах війни. Уроки Голокосту та формування міжнаціональної, міжрелігійної толерантності в Україні. "Індустрія Голокосту, Голодомору". Питання політизації проблеми.

• Національні питання в імперський період, в умовах авторитарних та тоталітарних режимів. Історія українського єврейства в листівках, світлинах, спогадах та усних оповідях. Єврейські штетли України в міжвоєнний період.

• Уроки історії як засіб виховання. Методика викладання історії Голокосту та формування толерантного мислення в школярів.

Предметом гострого обговорення на секції, робота якої була присвячена актуальним питання Голокосту, проблемам міжнаціональних відносин в умовах війни, формуванню міжнаціональної, міжрелігійної толерантності в Україні, питанню політизації проблем Голокосту та Голодомору, стали доповіді доктора історичних наук, професора Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв) Ю. Котляра "Трагедія єврейського населення Миколаївщини в 30-х роках XX ст.", де на архівних матеріалах було висвітлено, як населення, зокрема єврейське, Миколаївської області пережило епоху тоталітаризму, та доктора історичних наук, професора Харківського національного економічного університету Р. Руденка "Причини і причинність Голодомору в Україні", де науковець на основі зіставлення формаційного та цивілізаційного підходів дослідження історії Голодомору визначив його драматичну і трагічну сутність, пов'язану із системою впливів партійно-державного курсу.

Насиченими новими архівними документами були доповіді Л. Соловки – заступника начальника відділу інформації та використання документів Державного архіву Івано-Франківської області "Прикарпаття: етнонаціональний вимір регіону в міжвоєнний період та після геноциді (Голокосту, Голодомору та ін.) середини XX ст.", І. Кондратюка – кандидата історичних наук, доцента Республіканського вищого навчального закладу "Кримський інженерно-

педагогічний університет" (м. Сімферополь) "Національна політика щодо єврейського населення Кримської АРСР у 1920-1930-х роках", В. Тучинського - кандидата історичних наук, доцента Інституту історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського "Національний склад населення та особливості розвитку культури Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки в 1924-1949-х рр.". Актуальністю та введенням до наукового обігу нових історичних матеріалів позначені доповіді молодих науковців, зокрема аспіранта Житомирського державного університету імені Івана. Франка Г. Полєтаєва "Євреї в русі Опору на Житомирщині (1941-1944 рр.)", аспіранта Харківського національного університету імені В. Каразіна Ю. Радченка "Голокост у місті Красноградi Харківської області", аспірантки Кримського державного медичного університету імені С. Георгієвського (м. Сімферополь) Г. Кондратюк "Діяльність єврейських лікувальних закладів у Таврійській губернії наприкінці XIX ст. - на початку XX ст.", аспірантки Чорноморського державного університету імені П. Могили (м. Миколаїв) "Єврейське питання у франкійстській Іспанії", аспірантки Київського національного лінгвістичного університету Ю. Новіцької "Політика Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у міжвоєнний період".

У роботі секції "Національні питання в імперський період, в умовах авторитарних та тоталітарних режимів. Єврейські штетли України в міжвоєнний період" особливий інтерес і жваву дискусію викликали доповіді доктора історичних наук, доцента Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського О. Мельничука "Загальнообов’язкове державне страхування як форма соціального захисту найманих працівників УСРР у період непу", кандидата історичних наук, викладача Рівненського інституту слов'янознавства П. Долганова "Економічна політика ЗУНР: єврейський фактор", кандидата історичних наук, доцента Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Ю. Нікітіна "Юдейське населення в містах Чернігівської, Харківської та Полтавської губерній у другій половині XIX ст.", кандидата історичних наук, доцента Вінницького педагогічного університету імені М. Коцюбинського Ю. Степанчука "Національна політика царського уряду на новоприєднаних українських територіях у другій половині XVIII ст.", кандидата історичних наук, доцента Житомирського державного університету імені І. Франка О. Жуковського "Місце етнічних меншин у розбудові радянської системи освіти в Україні (початок 20-х років XX ст.)", кандидата історичних наук, доцента Вінницького педагогічного університету імені М. Коцюбинського А.

Лисого "Вінницькі євреї в 1907 році", кандидата історичних наук, доцента Житомирського державного університету імені Івана Франка М. Лутай "Видатні постаті Житомирщини - Б. Біренберг, Тан Богораз, В. Векслер, Л. Власова-Торовиць, Б. Кругляк, М. Нудель, Є. Ріхман, В. Фролькіс", кандидата історичних наук, доцента Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури Т. Арзуманової "Протиріччя й непослідовність у реалізації більшовицької політики українізації щодо етнічних росіян на території УСРР у 1920-х роках (на прикладі Харкова)", кандидата історичних .наук, доцента Національного університету державної податкової служби України В. Доценка "Єврейська громадська ініціатива Української СРР у першій половині 20-х років XX ст.".

Під час роботи секції активне обговорювання викликали доповіді молодих науковців. Їхні виступи були насичені цікавим фактологічним матеріалом. У жваву полеміку з досвідченими науковцями вступили аспірантка Рівненського державного гуманітарного університету Н. Івчик (доповідь "Особливості освітньої політики царизму щодо єврейського населення в другій половині XIX ст."), аспірантка Житомирського державного університету імені Івана Франка Н. Сингаївська (доповідь "Євреї та поляки в суспільно-політичному житті Правобережжя України на початку XX ст."), науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В. Тарновського М. Горох (доповідь "Етнічне обличчя "Торгсину" (на прикладі Чернігівської облконтори)"), старший викладач Ужгородського національного університету С. Ганус (доповідь "Німецька професійна історіографія середини XIX ст. як деміург образу національної держави"), аспірант Таврійського національного університету імені В. Вернадського А. Савочка (доповідь "Благодійна діяльність єврейської громади Таврійської губернії (друга половина XIX ст.)"), аспірант Луганського національного університету імені Т. Шевченка М. Гаухман (доповідь "Єврейський національний проект у російській національній політиці (1905-1914 рр.)"), президент української Есперанто Асоціації М. Лінецький (доповідь "Людовік Заменгоф – видатна постать світової культури").

З метою залучення загальноосвітніх навчальних закладів до дослідження й викладання Голокосту, використання набутих знань для виховання толерантності в учнівському середовищі проведено секцію „Уроки історії як

засіб виховання. Методика викладання історії Голокосту та формування толерантного мислення в школярів". її робота складалася з трьох етапів: доповідь учителя історії Коднянської ЗОНІ І-Ш ст. Житомирського району М. Лособик „Ушанування пам'яті жертв Голокосту в с. Кодня", у процесі обговорення якої вчителі наголошували на необхідності та проблемах ушанування пам'яті невинних жертв, на важливості краєзнавчих пошуків. С. І. Піддубна - керівник освітніх програм Всеукраїнського центру вивчення Голокосту „Ткума" (м. Дніпропетровськ) провела практичне заняття „Beisteheders" - ті, що стоять поряд чи осторонь".

Кульмінацією засідання секції став круглий стіл „Для чого українцям вивчати історію Голокосту? Європейський досвід та українські реалії", ведучим якого був І.Я. Щупак – кандидат історичних наук, директор Всеукраїнського центру вивчення Голокосту „Ткума". Дискусія була гострою, насиченою інформацією та поглядами в майбутнє.

Важливою подією для учасників конференції стала презентація книги доктора історичних наук, завідувача відділу новітньої історії та політики Інституту історії НАН України Георгія Володимировича Касьянова „Оапзе тасаЬге": Голод 1932-1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980-ті - початок 2000-х). У виступі вченого головна увага була зосереджена на питаннях: „Наскільки професійний історик може бути автономним від впливу політики й суспільної думки? Що таке історична пам'ять: реальний образ минулого чи умоглядна конструкція? Як формується історичний дискурс влади і якою є влада дискурсу?". Питання взаємодії історіографії, політики та масової свідомості Г.В. Касьянов розглянув прикладі конструювання та поширення історичного образу голоду 1932-1933 років - Голодомору - в Україні та поза її межами.

Активну дискусію в науковців викликала презентація журналу „Україна модерна" – одного з лідерів інтелектуального простору сучасної України. Співавтори часопису та "Україна модерна" Андрій Портнов і Володимир Маслійчук відповідали на питання учасників конференції щодо специфіки наукового середовища та академічної культури сучасної України, також обговорювали проблеми міфологізації історії та її націоналізацію. Паралельно були проведені презентації нових монографій Андрія Портнова „Упражнения с историей по-украински, виданої в Москві у 2010 р., та монографії Володимира Маслійчука „Провінція на перехресті культур".

У процесі підвищення підсумків роботи конференції „XX століття - етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту" її учасники зазначили, що окреслені на форумі проблеми були актуальними, дискусії науково обґрунтованими у світлі сучасних історичних досліджень. Керівники секцій констатували, що в доповідях було висвітлено й введено до наукового обігу низку нових джерел з історії України.

Після завершення наукової частини конференції її учасники відвідали історичні пам'ятки м. Житомира, меморіальний будинок-музей С.П. Корольова, музей космонавтики, виставку студії дизайну "Мінора".